

УДК 69.059.35 "18"

Сприса Т.В.

НУ "Львівська політехніка", кафедра РРАК

РЕСТАВРАЦІЙНІ ПРОЕКТИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЮЛІАНА ЗАХАРІЄВИЧА

© Сприса Т.В., 2000

Висвітлено реставраційний аспект діяльності архітектора, професора Львівської політехніки Юліана Захарієвича на прикладі проектів реставрації костелу св. Іоанна Хрестителя та синагоги прогресистів у Львові.

У європейському суспільстві на межі XVIII-XIX століть одним з елементів національного самоусвідомлення стає відношення до творів минулого, як до носіїв історичної пам'яті народу. Услід за захопленням античною архітектурою у XVIII столітті у XIX столітті поживається інтерес до середньовічної архітектури, зокрема готичної та романської і її регіональних проявів. Робляться перші спроби наукової інвентаризації та дослідження пам'яток.

Ще у 1793 р. у Франції було створено комісію для нагляду та інвентаризації давніх споруд [1]. У 1872 р. в Австро-Угорській імперії, до складу якої входила Галичина, була створена Академія Наук, що сприяло наданню ширших можливостей для досліджень та публікацій у сфері охорони пам'яток [2]. З 1856 р. на Галичину поширюються приписи створеної у 1851 р. та реорганізованої у 1873 р. Центральної комісії з дослідження та консервації пам'яток мистецтва та історії [3].

Оскільки в XIX ст. головними критеріями вартості пам'ятки були вік та мистецька цінність будівлі, то природно, що увагу дослідників та архітекторів було зосереджено передовсім на визначних творах архітектури: замках, палацах, храмових будівлях. У середині XIX ст. робляться перші науково обгрунтовані спроби сформулювати принципи теорії реставрації, зокрема аналізуються критерії визначення допустимої міри доповнень до будівлі, формується ставлення до нашарувань на пам'ятці архітектури, які виникли внаслідок пізніших перебудов. Це відбувається поступово і по-різному у різних країнах Європи.

Паралельно з реставраційною діяльністю поглиблюються історико-архітектурні дослідження. Поступово кристалізується метод реставрації, яскравим представником якого стає французький архітектор, теоретик та історик архітектури Е.Е. Віолле-ле-Дюк. Його метод, який згодом отримав назву "стилістична реставрація", полягав у доповненні пам'ятки до стилістичної єдності шляхом відкидання пізніших цінніших нашарувань, які були свідками "життя" пам'ятки в різні епохи з часу її будівництва. Будівля відновлюється у завершеному вигляді, який переважно ніколи не існував [4].

Позицію Віолле-ле-Дюка підтримали чисельні послідовники у різних країнах Європи, зокрема в Австрії. Серед них – Юліан Захарієвич – архітектор, професор Львівської політехніки, палкий шанувальник історико-архітектурної спадщини рідного краю. З поч. 1880-х років Ю. Захарієвич працював на посаді кореспондента Центральної комісії з дослідження та консервації пам'яток мистецтва та історії, а з 1888 р. аж до самої смерті у 1899 р. провадив активну діяльність у секції "історичні пам'ятки" як член колегіальної

організації – “Кола консерваторів та кореспондентів Східної Галичини”, яка була створена у 1888р. [5]. Серед теоретичних праць Ю.Захарієвича – “Виклад про архітектуру” з аналізом розвитку архітектурних стилів, “Подорож до Залукви, Галича і на Крилос”, “Подорож до Сокальського повіту” з обмірами архітектурних об’єктів та археологічно виявлених фундаментів пам’яток Галичини, фаховим описом та фіксацією архітектурних деталей. У теоретичній праці “Пам’ятки мистецтва в Польщі” Ю. Захарієвич вперше подає обміри та замальовки українських дерев’яних церков, показує місце галицької архітектури в контексті європейської культури.

Як автор чисельних публікацій з історії та теорії архітектури, Ю.Захарієвич не лише вперше вводить у науковий обіг архітектурний опис та фіксацію пам’яток, а й працює над проектами реставрації та реконструкції ряду архітектурних об’єктів, у яких реалізує свої теоретичні засади. Серед таких проектів – відбудова та реконструкція костелу М.Сніжної у Львові у 1888-1892 рр., внаслідок чого пам’ятка набула рис неороманського стилю. У 1882 р. ним був виконаний проект перебудови та часткової реставрації палацово-паркового комплексу в с. Псари (нині Приозерне Івано-Франківської обл.), внаслідок чого палац було перебудовано, а в’їзну браму реставровано без збереження барокової, притаманної комплексу первісно, стилістики. У 1890-тих роках Ю.Захарієвич виконав проект реставрації церкви Різдва у Галичі.

У 1887 р. за проектом Ю.Захарієвича було розпочато реставрацію костелу св. Іоанна Хрестителя – однієї з найдавніших пам’яток архітектури стародавнього Львова, яка на той час перебувала у напівзруйнованому стані (рис.1, а-б).

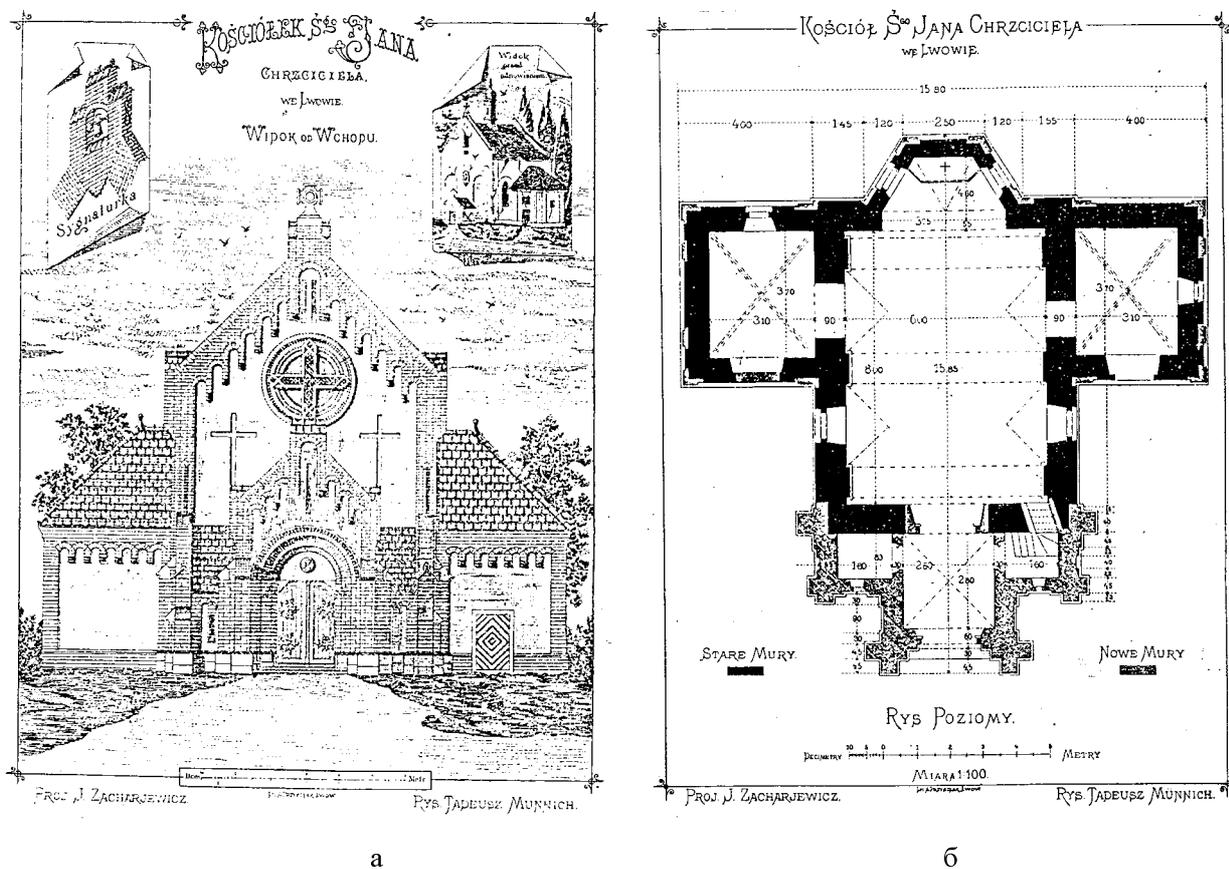

Рис.1. а – проект реставрації костелу св.Іонна Хрестителя. Фасад; б – план партеру

Першочерговим завданням архітектора було забезпечити стійкість будівлі. Цього було досягнуто розібранням передсіння, яке валилося, частини склепіння нави та накриттям костелу новим дахом. Але провідною ідеєю власне реставрації було “надання стилевої форми цілій будівлі” [6].

Не вдаючись до детального вивчення характеру будівлі, архітектор вирішив надати їй рис неороманського стилю. Аргументом доцільності такого вирішення був також брак великих коштів на реставрацію. Відносно недороге оздоблення фасадів з нетинькованої цегли (відповідно до обраного стилю і без шкоди для зовнішнього вигляду будівлі) дало можливість вжити дорожчі та тривкіші матеріали для забезпечення стійкості будівлі. Засадничу реконструкцію було здійснено тільки у прибудові фронтона, тому що окрім самого передсіння було запроєктовано дві менші бічні прибудови, які виконували кілька функцій водночас: підтримували фронтальний мур нави костелу та збільшували інтер'єр завдяки перенесенню сходів на хори в праву прибудову і використання лівої для зберігання церковного реквізиту.

Ю.Захарієвич фахово використав естетичні переваги стилю для конструктивного зміцнення будівлі за допомогою контрфорсів на кутах передсіння та бічних прибудов, завершених кам'яними елементами.

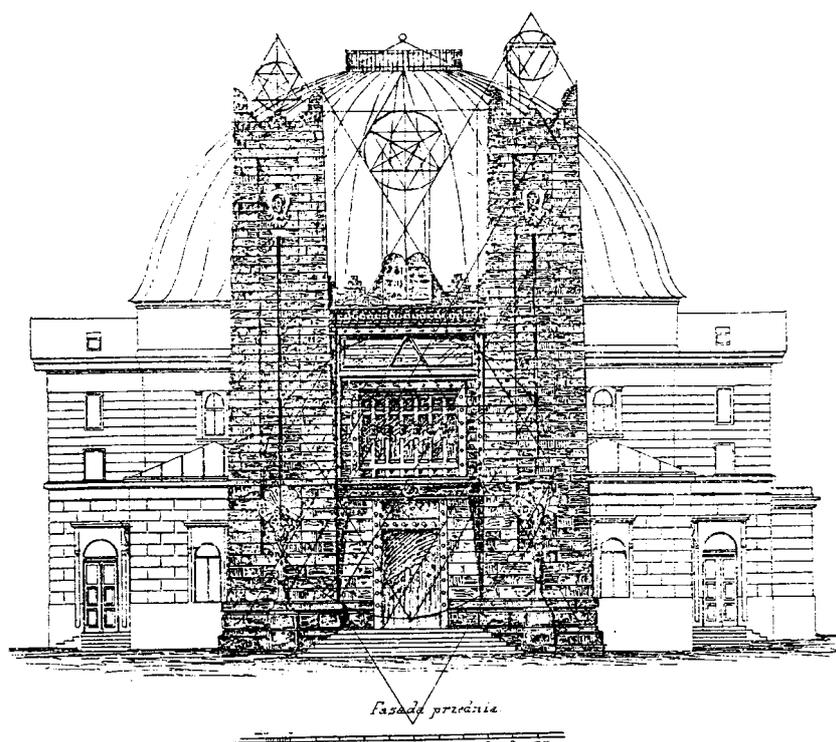
Передсіння костелу з романським хрестовим склепінням накрите двосхилим дахом. Мур фронтона оздоблений аркатурним поясом, який завершений орнаментом з цегли, покладеної “в зуб”, і щитовим надмуруванням. Вхід у костел зроблений у вигляді півциркульового перспективного порталу. Прямокутний дверний проріз з дубовою брамою завершує суцільна горизонтальна перемичка з тернопільського каменю, оздоблена різьбленою розетою. Підлога передсіння з теребовлянських плит на бетонній основі піднята на одну сходинку над рівнем землі. Нижні бічні прибудови передсіння перекриті бочковими склепіннями та накрите односхилим дахом. З фасаду вони освітлені маленькими вертикальними віконцями. Зовнішні бічні мури прибудов, як і контрфорси, мають оригінальне завершення з цегли, покладеної “в зуб”.

Під час реставрації фронтальний мур нави костелу був розібраний аж до місця спірання склепіння та наново збудований і опоряджений аналогічно до муру передсіння. На верхівці муру був встановлений кам'яний хрест, витесаний з веринського каменю. В цьому ж мурі Ю. Захарієвичем запроєктована розета діаметром 3 метри, в яку вписано хрест, виконаний з кахлів фабрики в Глинську.

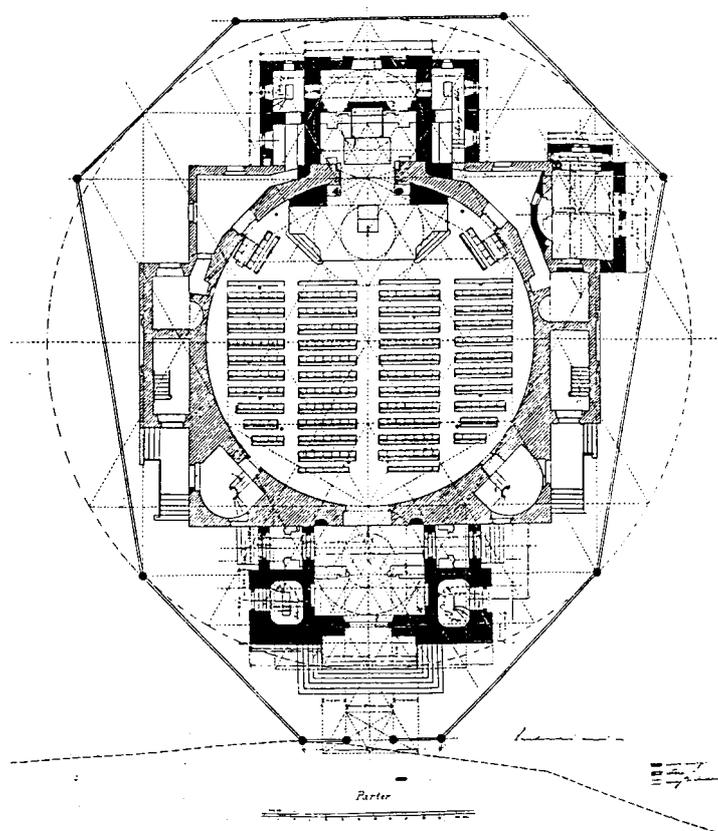
Бічні мури нави, як і апсиди, за проектом архітектора, були зміцнені контрфорсами або цоколем з цегли на цементному розчині, а також були влаштовані пілястри, які завершують мури карнизом на аркатурному поясі. Частково розібраний у пошкодженій частині тильний мур завершений подібно до фронтального, а на його верхівці розміщено сигнатурку з дзвоном, взятим зі старої, розібраної під час реставрації, сигнатурки з середини даху над навою костелу. Одна підпружна арка склепіння нави костелу замінена новою, а зсередини костел потиньковано і оздоблено.

Цікаво відзначити, що архітектурне поєднання окремих новозапроєктованих частин між собою та з загальним силуетом будівлі Ю.Захарієвич здійснив за допомогою т. зв. “корекційних ліній”, тобто ретельного пропорціювання фасадів.

Подібну методику Ю.Захарієвич застосував у проекті реставрації неіснуючої зараз синагоги прогресистів на площі Рибній (сучасна назва Старий Ринок), який не був реалізований через брак коштів (рис.2, а-б).

a

б

Рис.2. а – проект реставрації синагоги прогресистів у Львові. Фасад.
б – план партеру

Завдання, поставлене перед архітектором, полягало у заміні старих незручних сходів на другий поверх, у збільшенні вестибулю та добудові санктуаріуму для засідань верхівки ізраїльської громади.

Отримавши замовлення на “реставрацію та декорацію” синагоги у 1894 р., Ю. Захарієвич вирішив провести “реставрацію в дусі стилі святині Соломона в Єрусалимі” [7]. У публікації з цього приводу у “Технічному часописі” з цього приводу він подає ілюстрації з зображенням святині Соломона та пропорціонуванням її планів та фасадів, які були виконані вченим Бенедиктином Х.Вольфом (за текстом пророка Езекиїла) на основі гексаграма (щита Давида).

Використовуючи для проекту реставрації давні правила пропорціонування, застосовані у святині Соломона, Ю.Захарієвич робить висновок, що існуюча апсида за закладенням не відповідає ідеї святилища (Хекель зі святині Соломона) та святої святих (Дебір). На думку архітектора, простір святині повинен бути повернутим до місця рабинів, піднятого вище від місця вірних. Святиня не повинна бути переділена на вхідне передсіння, святилище та святу святих, достатньо лише символічно їх зазначити. У широкому мурі переділу, який ніби утворює фронтон входу в святилище, Ю.Захарієвич символічно зазначає притвір святині зі стовпами Яхін та Боаз біля входу. Ця частина відділяється від подвір'я рабинів символом жертвовного вівтаря, який характеризується предметами культового призначення. Збоку знаходяться символічні перестилі рабинів.

На галереї поряд з місцем для хорів по обидва боки Ю.Захарієвич передбачив розміщення органів, які б доповнювали інтер'єр, освітлений бічними кольоровими вікнами під золотим склепінням.

У такий спосіб Ю.Захарієвич ніби ставить святиню символ біля подвір'я рабинів, піднятого над подвір'ям для вірних, а над ним – галереї для жінок. Вертикальний мур інтер'єру завершується карнизом та другим внутрішнім легким куполом, помальованим у блакитний колір та оздоблений для імітації небосхилу золотими зірками. Цей купол архітектор застосовує з реставраційних поглядів та з урахуванням кліматичних умов. Посередині куполу був запроєктований широкий ліхтар у формі щита Давида для освітлення інтер'єру денним світлом.

Існуючий тісний вестибуль Ю.Захарієвич збільшує, трактуючи його як браму головного входу до зовнішнього двору святині, збоку розміщує зручні та безпечні сходи.

Обираючи форми для реставрації синагоги, Ю. Захарієвич застосовує у проекті лише такі, які були характерні для часів будівництва святині Соломона в Іудеї. Через неможливість застосувати такі камені, з яких була збудована святиня Соломона, Ю.Захарієвич пропонує виконати кам'яний мур у рустіці, яка б відповідала масштабу будівлі та підкреслювала її монументальність.

Згідно з проектом, інтер'єр мав бути оздоблений шляхетними плитами, які б імітували мармур, та декорований частково позолоченою орнаментальною різьбою, що нагадувало б про багатство святині Соломона.

Отже, авторське обґрунтування проекту реставрації синагоги є чисто теологічним і спирається на аналогію до святині Соломона в Єрусалимі, зокрема на пропорційний аналіз та символіку закладення найважливіших її елементів. Ю.Захарієвич прагнув надати будівлі синагоги у Львові вигляду, якого вона ніколи реально не мала.

Можна сперечатися про недоліки чи правомірність “стилістичної реставрації” другої половини XIX ст., одним з представників якої був, без сумніву, Ю.Захарієвич. Проте залишається очевидним, що в силу специфіки етапів розвитку реставраційної теорії, проекти Ю.Захарієвича та його сучасників сприяли відокремленню реставрації в окремий вид архітектурної діяльності. Це також було обумовлене особливостями всього процесу архітектурного розвитку II пол. XIX ст. Теорія реставрація, по суті, ґрунтувалася на тих самих принципах, що і теорія архітектури етапу зрілого історизму, для якої було характерне максимально достовірне відтворення форм історичних архітектурних стилів-прототипів (концепція “стильової чистоти”), як у випадку реставрації костелу св. Іоанна Хрестителя. Друга, притаманна архітектурі історизму риса, – її асоціативність, тобто відображення за допомогою певних архітектурних стилів конкретних соціально-політичних, національних чи релігійних ідей (реставрація синагоги прогресистів у Львові у стилі єрусалимської святині) [8]. З цього огляду представлені реставраційні концепції Ю. Захарієвича є характерними для свого часу. Тому зараз, коли минуло більше 100 років від часів реставрації костелу св. Іоанна Хрестителя і синагоги, їх можна вважати цінними пам’ятками реставраційної діяльності кінця XIX ст., які потребують дослідження і охорони.

1. Подъяпольский С.С., Бессонов Г.Б., Беляев Л.А., Постникова Т.М. *Реставрация памятников архитектуры*. М., 1988. С.15. 2. Zachwatowicz J. *O polskiej szkole odbudowy i konserwacji zabytków // Ochrona zabytków*. – Kraków, 1981. – № 1-2. – S. 4-10. 3. Demetrykiewicz Wł. *Opieka prawna w Austrii dla zabytków sztuki i pomników historycznych*. – Kraków, 1985. – S.13. 4. Подъяпольский С.С... *Реставрация...* – С.19. 5. Сприса Т.В. *Пам’яткоохоронне право та діяльність Центральної комісії з дослідження та консервації пам’яток в Галичині в другій половині XIX ст.* // Вісн. ДУ “Львівська політехніка”. – 1999. – № 375. – С.90-91. 6. Münnich T. *Kościół św. Jana Chrzciciela we Lwowie // Czasopismo Techniczne*. Lwów, 1888. – S.135-135. 7. Zacharjewicz J. *Kilka słów o niedoszłej restauracji Synagogi na placu Rybim we Lwowie // Czasopismo Techniczne*. – Lwów, 1896. – S.60-61, 73-76. 8. Лінда С.М. *Стилістичні та архітектурно-композиційні аспекти розвитку архітектури Львова у II пол. XIX ст.* / Дис. на здобуття наукового ступеня канд. арх. за спец. 18.00.01 – теорія архітектури. *Реставрація пам’яток архітектури*. – Львів, 1999. – С.84-94. *Машинопис*.

УДК 72.035|036 (477.83)

Хрін О.С.

НУ “Львівська політехніка”, кафедра АП

АНАЛІЗ ПЕРЕДУМОВ ВИНИКНЕННЯ І ОСНОВНИХ ЕТАПІВ РОЗВИТКУ ЛЬВІВСЬКОЇ АРХІТЕКТУРНОЇ ШКОЛИ

© Хрін О.С., 2000

Висвітлено передумови виникнення і дана характеристика основних етапів розвитку львівської архітектурної школи.